

ÉG, FÖLD, EMBER
VALLÁSKÖZI PÁRBESZÉD A TERMÉSZETRŐL

Szerkesztette:
Nagypál Szabolcs

ÉG FÖLD EMBER

VALLÁSKÖZI PÁRBESZÉD
A TERMÉSZETRŐL

Szerkesztette:
Nagypál Szabolcs

**MCC
PRESS**

Budapest, 2024

*ÉG, FÖLD, EMBER – VALLÁSKÖZI PÁRBESZÉD
A TERMÉSZETRŐL*

© Szerzők, 2024
© Fodor Kitti, 2024
© MCC Press Kft., 2024

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás jogát, a könyv egészére és egyes részeire is.

ISBN 978-963-644-078-7 (print)
ISBN 978-963-644-079-4 (epub)

Kiadja az MCC Press Kft.
Felelős vezető: Novák Tamás
Felelős szerkesztő: Mihály Zita
Szerkesztés: Laik Eszter
Korrektúra: Grim Jolán
Könyv-, borítótér és nyomdai előkészítés:
E. Zsemberi-Szógyártó Miklós
Borítókép és belső fotók: Fodor Kitti

Tartalom

Előszó: Természetesen – vallások az ember környezetéről Nagypál Szabolcs	11
Az Ég, a Föld és az ember progresszív zsidó szemszögből Radvánszki Gábor	29
Az Isten teremtette világ – kezdetben, közben és végezetül Nagypál Szabolcs	53
A természetfeletti, a természet és a természetesség kérdése az iszlámban Sulok Zoltán	75
A Tökéletestől a tökéletesig – a bahá'í hit felfogása Istenről, a teremtésről és az emberről Koczóh Péter	105

Az emberi lélek útja a Földön a hindu vaisnavizmusban
Banyár Magdolna (Mahárání Déví Dászi) **135**

A Teremtő, a Természetesség és a Természet
– hármasságok a buddhizmusban
Cser Zoltán **161**

Az ember a teremtett világban és a történelemben
Nagypál Szabolcs **181**

A lelkiesség jelentősége a huszonegyedik századi
környezeti és gazdasági válságok szempontjából
Gömböcz Elvira **203**

Az emberi lélek útja a Földön a hindu vaisnavizmusban

BANYÁR MAGDOLNA (MAHÁRÁNÍ DÉVÍ DÁSZÍ)

Napjaink egyik kulcsszava a „fenntarthatóság”. Magának a fogalomnak a megalkotása is az egyik ígéretes eredménye annak a tudományos diskurzusnak, amely felismerte, hogy az aggasztó ökológiai válság hatékony kezelésének messze túl kell mutatnia az egyszerű környezetvédelmen. Hiszen a fenntarthatóság fogalma azon a belátáson alapul, hogy a gazdasági növekedésnek kemény korlátai vannak. Ez viszont megkérdőjelezi a fejlődést és növekedést szükségszerűségként tételező modern világnézet alapjait. Olyannyira, hogy mára elérkeztünk a következő előremutató lépés küszöbéhez: ahhoz a felismeréshez, hogy az emberiségnek nem elég kicsit farigcsálnia az értékrendszerét, hanem meg kell változtatnia az egész világnézetét. Világnézeti ügyekben pedig nagyon is illetékesek a vallások, ha nem a legilletékesebbek. Mindenesetre a Krisna-tudat annak tartja magát, a fenntarthatóság témájában pedig különösen otthonosan mozog. Az alábbi írás e világszemlélet kereteit szándékozik röviden bemutatni.

A hinduizmus alapvonásai

Először is szeretném bemutatni röviden, hogy az általam képviselt vallás, a Krisna-tudat, milyen helyet foglal el a hinduizmuson belül.¹ A hinduizmus különleges képződmény, hiszen nem csupán vallás, hanem társadalmi rendszer is egyben.² Sőt, nem is *egy* vallás, hanem vallások együttese. A hinduizmus gyűjtőnév alá tartozó vallások mindegyike a Védák, a védikus irodalom feltétlen tekintélyén alapul.³ A hindu társadalmi szerkezetről, a kasztrendszeréről mindenki hallott. Ez azonban valójában már egy eltorzult alakja az eredeti védikus társadalmi rendszernek, a *varnásrámának*.

A hinduizmusról szokás azt mondani, hogy a legtürelmesebb, legnyitottabb vallás, mert gyakorlatilag nincsenek benne olyan hittételek, amelyek ha valaki nem fogad el, akkor nem tekintik a valláshoz tartozónak.

- 1 A Krisna-tudat a hinduizmus legnagyobb ágának, az egyistenhívő vaisnavizmusnak a *gaudíja* (bengáli) változata, vagyis a Krisna-tudat nem különbözik a *gaudíja*-vaisnavizmustól.
- 2 A jelen tanulmány ama védikus szentíráson alapul, amelyek mindegyikét A. C. Bhaktivedanta Swami (1896–1977), a *gaudíja*-vaisnavizmus egyik legjelentősebb jelenkori tanítója, a Krisna-tudat Nemzetközi Közösségének (ISKCON) az alapítója fordította angol nyelvre, majd ezekből készültek a magyar fordítások. Bhaktivedanta Swami részletes magyarázatokat is írt e művekhez, amelyek közül a legfontosabbak a következők: *A Bhagavad-gítá úgy, ahogy van*. Budapest, The Bhaktivedanta Book Trust, 1993; *Caitanya-caritamṛta*. Stockholm, The Bhaktivedanta Book Trust, 1996; *Srīmad-Bhāgavatam* (I. rész, 1–10. ének). Stockholm, The Bhaktivedanta Book Trust, 1993–1995.
- 3 Bővebben lásd: ТÓТН-СОМА Лászló, *Véda-rahaszja: Bevezetés a hinduizmus vallásfilozófiájába*. Szeged, Bába Kiadó, 1997.

Két alapelve, mondhatni tantétele azonban mégiscsak létezik: a lélekhit és a *karma* tana. Minden hindu vallás a lélekhiten alapul: az isteni lélek (átmá) testet ölt az anyagi világban, és életről életre vándorol a létforgatagban (*szamszára*), vagyis újraszületik. A születések és újraszületések sorozata aszerint történik, hogy milyen valakinek a *karmája*, azaz a jó és rossz tettei következményeként milyen sorsot, következő életet érdemel.⁴ A *karma* a hatás és a visszahatás törvénye, amely szerint minden tettnek van következménye: a jónak ugyanolyan súlyú jó, a rossznak pedig ugyanolyan súlyú rossz következménye még ezen életben, de sokkal inkább a következőkben. Így az anyagi világban maradéktalanul érvényesül az igazságosság, de nem egy életben belül, hanem a lélek életeken át tartó útjának folyamán. Az egyik legnagyobb erkölcsi kérdés, az egy életben belül tapasztalható feloldhatatlan igazságtalanság az életek sorozatával és a karmatannal hiánytalanul felszámolódik. Éppen ezért a hinduizmusban az istenigazolás (*theodicea*) kérdése – amelynek megválaszolása más vallásokban gyakran komoly teológiai nehézséget okoz –, ha egyáltalán felvetődik, következetesen megválaszolható.⁵

Azt is szokták mondani a hinduizmusra, hogy sokistenhívő vallás. Ez hibás általánosítás, amelynek megcáfolásához elég csupán a hinduizmus legnagyobb ágát, a vaisnavizmust vizsgálni, amely egyistenhívő

- 4 A jó és rossz tettek meghatározása a *Manu-szambhitá*, az ősi indiai törvénykönyv alapján: azok a jó tettek, amelyek közelebb visznek Istenhez, és azok a rosszak, amelyek távolabb. Lásd: BANYÁR Magdolna (MAHÁRÁNÍ Dévi Dászi): *Manu-szambhitá. Hagyományos indiai jogfilozófia és joggyakorlat* (Jegyzet). Budapest, Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, 2021.
- 5 Bővebben lásd: WEBER, Max: *The Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism*. New Delhi, Munshiram, 2007.

vallás, és amelyet a hinduk hetven százaléka tekint magáénak.⁶ A *vaisnavák* Visnut tisztelik a legfőbb istenségként, az Istenség Legfelsőbb Személyiségeként, minden élőlény és anyagi dolog forrásaként. Az ún. *dévak* természetisteneknek vagy félisteneknek tartják, akik ugyanúgy élőlények, mint az emberek, csak sokkal nagyobb hatalommal rendelkeznek. Képesek arra, hogy végrehajtsák a teremtést (Brahmá), elpusztítsák az anyagi világot (Siva), valamint irányítsák az időjárást (Indra), uralják az elemeket, mint például Agni a tüzet, Varuna pedig a vizet.

A Krisna-tudat helye a hinduizmuson belül

Ahogy a kereszténységen belül létezik jó néhány felekezet, a vaisnavizmusnak is vannak különböző irányzatai, amelyeket tanítványi láncolatoknak (*szampradája*) neveznek, hiszen tanítóról tanítványra száll bennük az isteni tudás. Mindegyik tanítványi láncolatnak megvannak a híres mesterei, és mind úgy tartja, hogy tudásuk Visnutól ered. Négy fő *vaisnava* tanítványi láncolat létezik, amelyek között nincsenek összeegyeztethetetlen teológiai különbségek. A legnagyobb eltérések a tekintetben vannak, hogy Istennek melyik alakját és megtestesülését⁷

6 DRUTAKARMA dásza (CREMO M. A.): *Māyāpura*: A béke és ökológiai harmónia mandalája. *Tattva*, 2007/1, 97–114.

7 A megtestesülés nem a legjobb kifejezés, mert azt a képzetet kelti, hogy Krisna anyagi testet vesz fel. Krisna teste minden anyagi világba alászálló alakjában (mint *avatára*) transzcendentális marad. (Lásd: *Bhagavad-gítá* 9.11.)

(*avatárját*)⁸ tekintik az eredetinek és a leginkább imádandónak: Krisnát látják Visnu eredetének, vagy fordítva. A Brahmától induló tanítványi láncolathoz tartozó *gaudija-vaisnavák* számára Krisna minden formának és *avatárának* az eredete.⁹ E tanítványi láncolat (Brahma–Madhva–Gaudíja–Vaisnava-*szampradája*) egyik névadója a nagy középkori tanító: Madhvácsárja (1238–1317); a másik pedig a bengáli Csaitanja Maháprabhu (1486–1534), aki a hitük szerint Krisna rejtett megtestesülése. E tanítványi láncolat Bengálról (Gauda) kapta a nevét, ahol Csaitanja Maháprabhu született, és ahol a legtöbb *gaudija-vaisnava* ma is él.

Az Istenség Legfelsőbb Személyisége: Krisna, aki mindenkit vonz

A félreértést, hogy a hinduizmus sokistenhívő vallás lenne, valószínűleg Isten *avatárjaként* történő alászállásai, emberi alakban való megtestesülései okozzák. Isten minden erő és energia birtokosa és forrása, korlátlan és korlátozhatatlan, bármit megtehet, amit csak szeretne. Így bár egyetlen, számtalan formában megjelenhet és kiterjesztheti magát, hogy élvezze mindazt, amit Ő hozott létre. Minél több alakban testesül

8 Az *avatára* jelentése: Isten alászállása és „megtestesülése” az anyagi világban, különféle fajokban. Emberi testet öltve általában hármas küldetése van: a világ megmentése a bűnös emberektől; a vallási törvények helyreállítása; valamint híveinek megoltalmazása és megjutalmazása.

9 Lásd: *Srímád-Bhágavatam* 1.3.28.

meg, annál nagyobb élvezethez juthat, így időről időre megjelenik más-más helyszíneken és korszakokban. Isten eredeti alakja, amelyből minden más kiterjedése, megtestesülése és alakja származik, Krisna. E név azt jelenti, hogy Mindenkit Vonzó. A Krisna szó így valójában nemcsak egy név, hanem Isten összetettségére utaló fogalom is.

Miért vonz Krisna mindenkit? Mert Ő mindennek az eredete, és az élőlények természetes módon vonzódnak a saját eredetükhöz. Ezenkívül Krisna rendelkezik mind a hat fenséggel, még hozzá korlátlan mértékben: Ő a leghatalmasabb, a legerősebb, a legszebb, a leghíresebb, Ő rendelkezik a legnagyobb tudással, és Ő a leglemondottabb – ami azt jelenti, hogy bár minden az övé, mégis bármikor bármiről le tud mondani. Krisna *átmáráma*: önmagában elégedett, nincsen szüksége senkire és semmire ahhoz, hogy elégedett legyen.

Az élőlények létezésének oka

Felmerül a kérdés, hogy ha Isten önmagában elégedett, ha nincsen senkire sem szüksége, akkor miért léteznek az élőlények? Ennek a létezés végső értelmét érintő teológiai alapkérdésnek a megválaszolásához számos fogalmat be kell vezetnünk, tisztázva a jelentésüket.

Isten egy személy

A *gaudíja*-vaisnavizmus egy személyes Istenben hívő vallás: Krisna, Isten legvégső, eredeti alakja egy személy. Sok más valláshoz hasonlóan a Krisna-tudat is úgy tartja, hogy Krisna a saját képére és

hasonlatosságára teremtette az embert; bár Krisna teste kék színű,¹⁰ és soha nem néz ki többnek, mint nagyjából tizenhat évesnek.

A védikus írások különböző magyarázatain alapuló hindu vallási irányzatok és tanítványi láncolatok abban egyetértenek, hogy Isten mint Abszolút Igazság megismerése során három lételméleti fogalomra és azok kapcsolatára kell magyarázatot találni, amelyek: az irányító Isten (*Īsvara*); az élőlény (*dzsiva*), vagyis az, ami él, az egyéni lélek; valamint az anyagi természet (*prakriti*).¹¹ Aszerint, hogy ezekre és kapcsolatukra milyen magyarázatot adnak, három fő teológiai irányzat különböztethető meg: az *üresség tana* (*súnja-váda*), amely szerint nem létezik semmi;¹² a monizmus (*advaita-váda*, *nirvisésa-váda*), amely azt mondja, hogy a három közötti különbség csak látszólagos, valójában nem létezik, mert minden egy;¹³ valamint a kettősség elve (*dvaita-váda*), amely szerint létezik Isten, és létezik az élőlény is, de a kettő között különbség van, mégpedig az, hogy Isten végtelenül hatalmas, az élőlény pedig parányi.¹⁴ E teológiai irányzatok közül az

10 Krisna azért kék, mert kedvére való ez a szín.

11 SUHOTRA, Swami: *Substance and Shadow – The Vedic Method of Knowledge*. Zürich–Altenburg, Govinda Press, 1998.

12 Például a buddhizmus szerint, de a hindu teológiai irányzatok nem fogadják el ezt az értelmezést.

13 Ez Sankara, a hetedik–nyolcadik század fordulóján élt indiai gondolkodó tanítása is, aki megalapozta a védikus szentírások monista (*advaita*) magyarázatát, amely Isten személytelen természetét hangsúlyozza. Sankara személytelen tanításainak másik megnevezése *májáváda*.

14 Logikailag a három fogalomból – Isten, élőlények, anyagi világ – kettőt háromféle módon lehet kiválasztani, azaz a kettősséget nemcsak *dvaita* módon, Isten és az élőlények közti különbségként lehet felfogni, ahogy a *vaisnavák*

utóbbi kettőben létezik az Abszolút Igazság, és a különféle hindu iskolák, tanítványi láncolatok ezek további kombinációi. A *vaisnavák* például a *dvaita* irányzathoz tartoznak.

Az egyik legjelentősebbnek tartott indiai és *gaudíja-vaisnava* gondolkodó, Dzsíva Gószvámí (1513–1598) szintetizáló rendszerezése¹⁵ szerint az önmegvalósításnak¹⁶ három szintje van, mert az Abszolút Igazság három alakban létezik és közelíthető meg: személytelen, mindent átható energiaként (Brahman); helyhez kötött legfelsőbb lélekként (Paramátmá); valamint alakkal és személyiséggel rendelkező legfelsőbb Istenként (Bhagaván).

A monista *májávádík* a személytelen Brahmant – amely a *vaisnavák* szerint valójában nem más, mint Bhagaván testének a ragyogása – tartják Isten eredeti alakjának, és a véle egygyé válást, a Brahmanba olvadást a végső célnak.¹⁷ Az Abszolút Igazságot valló kettősségelvűek

teszik, hanem Isten és az anyagi világ, valamint az élőlények és az anyagi világ közti különbségként is. Ez utóbbi két kettősséget hangsúlyozza a Kapila-féle *száńkhja*-bölcselet. A Kapila-iskola nem emeli ki és nem különbözteti meg Istent, aki a *purusák*, az érző, lélekkel rendelkező élőlények közé tartozik. Aki kiemeli és sajátos élőlénynek (*Purusa-visésa*) nevezi Istent, az a jógaírányzat alapítója: Patanydzsali.

15 JIVA, Gosvami: *Sad-sandarbhá (Tattva-, Bhagavat-, Paramatma-, Krsna-, Bhakti-, and Prtisandarbhás with their Sarva-samvadini Commentary in 27 volumes)* (ford. VIGGIANI, Peter). Los Angeles, 1987–2000.

16 Az önmegvalósítás az eredeti lelki helyzet elérését jelenti, amely a vallásos és lelki gyakorlatok legvégső célja.

17 A hindu vallásokkal foglalkozó tudósok többnyire e felfogást tekintik a klasszikusnak és a legmagasabb szintűnek. A *vaisnavák* azonban elutasítják az Isten személytelen energiájába olvadást – a felszabadulás (*mukti*) *szájudzsaszintjét* –, mert fölösleges időpocsékolásnak tekintik. Mivel álláspontjuk szerint az élőlény

számára létező Paramátmá és Bhagaván alakja között bölcseleti értelemben nincs jelentős különbség: Paramátmá Bhagavánnak a megtestesülése (Ksírodakasáji-Visnu), aki helyhez kötötten jelen van minden élőlény testében. A különféle jógaírányzatok az emberi szívben is jelen lévő Paramátmá – akit jógameditációjuk során, elméjükben imádnak – folyamatos megtapasztalásában látják a végső önmegvalósítást. A minden létező végső forrását Bhagavánként azonosító *vaisnavák* az Istenség Legfelsőbb Személyiségének különböző megtestesüléseit és *avatárjait* imádják odaadással. A *bhágavata* vallás megnevezés ama tanítványi láncolatokat (például a *gaudíja-vaisnavákat*) és vallási mozgalmakat jelöli, amelyekben a *Bhagavad-gítá* és a *Bhágavata Purána* alapján Krisnát tekintik Bhagavánnak, minden létező végső forrásának, az élet céljának pedig az Ő odaadó szolgálatát.¹⁸

Isten energiái

Krisna háromféle energiával rendelkezik: a belső (*antaranga-sakti*), a külső (*bahiranga-sakti*) és a határenergiával (*tataszthá-sakti*). Belső energiája úgy jelenik meg, mint a lelki világ, az élőlények eredeti otthona. A lelki világ örök, teljes tudással és boldogsággal teli. Minden itt

sohasem veszíti el Istentől különálló, egyedi létét, azaz nem tud feloldódni Isten energiájában, ráadásul a természete szerint örökké tevékeny, ezért képtelen huzamosabb ideig megmaradni a Brahmanban, a mozdulatlan nyugalom állapotában. Mivel egy idő után kifejezetten szenved is benne, ezért kénytelen visszajönni a változatossággal és tettekkel teli anyagi világba.

18 A *bhágavata* vallást gyakran népies vallásnak tekintik a tudósok, amely felfogás helyességét például már Max Weber is vitatta.

élő lény örökléttel rendelkezik, teljesen tudatos és hiánytalanul boldog. Krisna örökké itt tartózkodik, és vele vannak örök társai.

Isten külső energiája az anyagi teremtés, az anyagi világ, amelyben mi is élünk. A lelki világ öröklétben, teljes boldogságban és teljes tudásban megnyilvánuló lényege hiányzik az anyagi teremtésből. Az anyagi világ ciklikusan teremtődik és megsemmisül. Bár mindig létezik, mégis van kezdete és vége, azaz hol megnyilvánul, hol megnyilvánulatlan marad. Megnyilvánult létezése, a teremtés tehát átmeneti, vagy más szóval ideiglenes (és ezen, de csak ezen értelemben illuzórikus), ebből következően pedig szenvedéssel teli. Hiszen a legtöbb szenvedést az életben az okozza, hogy a dolgok elmúlnak, elég csak a végső elmúlásra, a halálra utalni. Az anyagi világ így átmeneti (*asásvatam*) és szenvedéssel teli (*dubkhalajam*).

Krisna határenergiáját az élőlények alkotják. Azért számítanak külön energiának, mert bár Krisna szerves részei, de soha nem fognak összeolvadni Vele, mindig külön létük marad. Isten és különálló szerves részei, az élőlények között alá-fölé rendeltségi viszony van, hiszen bár minőségileg azonos, de mennyiségileg végtelenül különböző lehetőségekkel rendelkeznek, hasonlóan, mint a tűz és annak szikrája, vagy az óceán és annak egy cseppje. E kapcsolatot Csaitanja Maháprabhu úgy jellemzi, hogy az „élőlény az alapvető helyzetében Krisna örök szolgája”.¹⁹ Az élőlények határhelyzete azt jelenti, hogy eldönthetik, az anyagi vagy a lelki világban szeretnének-e élni.

¹⁹ *Csaitanja-csaritámrita*, Madhja-lílá, 20.108. (A *Csaitanja-csaritámrita* Csaitanja Maháprabhu legfontosabb életrajza a gaudíja-vaisnavák számára.)

A lelki világ legfőbb jellemzője: az istenszeretet

A lelki világ legfőbb törvénye az, hogy mindenki szereti és szolgálja Istent. E szeretet teljes mértékben betölti az élőlényeket, akik saját maguk számára nem akarnak semmit sem cserébe. Ahogy például egy valódi anya mindig a gyerekének akar jót. Ha valakit igazán szeret az ember, az teszi leginkább boldoggá, ha a másikat boldognak látja.

A lelki világban tehát minden élőlény imádja Krisnát, nincsen más gondolata, mint ami Vele kapcsolatos, és mindenki teljes boldogságban és békében működik együtt azért, hogy Krisna társaságában lehessen, és a kedvteléseiben szolgálhassa Őt. Ugyanakkor az élőlények szabad akarattal rendelkeznek a lelki világban is, mert Krisna nem bábokat akar, hanem olyanokat, akik önként választják Őt, azért, mert annyira szeretik, hogy nem is akarnak mással lenni, mint Vele.

Az anyagi világ létezésének oka

Az anyagi világot Krisna azért teremtette, hogy a Tőle függetlenül a saját boldogságukat kereső élőlények magukat érezhessék a közép-pontban benne. Krisna azonban nagyon szereti az élőlényeket, kedves gyermekeit, sokkal jobban, mint ahogy azt azok feltételezik. Ezért úgy rendezi be az anyagi világot, hogy az élőlények rájöjjenek arra, hogy tartós boldogságot nem érnek el soha Őnélküle. Ha önző mentalitással előbb mindenképp kapni akarnának, mintsem adni, akkor a végén senki sem lesz igazán boldog. Ahogy csak abból a raktárból lehet kapni valamit, amelyet előtte feltöltöttek, csak abból az eredményből lehet részesülni, amelyet előtte megtermeltek.

Az élőlények életek millióin át próbálkoznak különböző létformákban, hogy valamilyen élvezethez jussanak az érzékeiken keresztül.²⁰ Evéssel, ivással, nemi étellel próbálják elégedetté tenni magukat, de ez csak rendkívül korlátozott mértékben sikerül. Ezt felismerve magasabb szintre lépnek: kapcsolatokat teremtenek, szerelmesek lesznek, társadalmi elismertségre tesznek szert. De tartós boldogságot e módszerekkel is ritkán tudnak elérni, hiszen például a szerelem nem feltétlenül kölcsönös, a párjuk, a barátjuk nem mindig úgy viselkedik, ahogy szeretnék, és még ha sikerül is megtartaniuk a kapcsolatot, végül valamelyikük szinte bizonyosan előbb fog meghalni.

Ha az ember elég sokat élt már, és elég sokszor próbálkozott, egyszer csak rájön: e módszerek egyike sem vezet tartós boldogságra. Végül arra a következtetésre juthat, hogy e világ lényegében élvezhetetlen. De akkor mi a kivezető út ebből a helyzetből, hol találja meg a vágyott boldogságot?

Az anyagi világból kivezető út

A vaisnavizmus azt tanítja, hogy el lehet jutni az eredeti otthonba, az örök, boldogsággal és tudással teli létbe, Istenhez. Az odavezető út pedig valójában nagyon egyszerű: semmi mást nem kell tenni, mint szeretni Istent – hiszen a lelki világ törvénye az istenszeretet –, semmi másra nem vágyva, mint a Vele való együttlétre. Az élőlényeket a vágyaik mozgatják, és ha megtanulják igazán szeretni Istent, akkor arra

20 A *Védánta* szerint tizenegy érzékszerv van: öt tudásszerző (a szem, a fül, az orr, a nyelv és a bőr) és öt cselekvő (a hangadás szerve, a láb, a kéz, a végbél és a nemi szerv). Az értekek fölött az elme áll, amelyet belső érzéknek is nevezhetünk, mert a testen belül van. (*Bhagavad-gítá* 13.6–7. vers magyarázata.)

fognak vágyani, hogy Vele legyenek. E vágyuk pedig vissza fogja vinni őket a lelki világba.

Hogyan lehet megtanulni szeretni Istent itt, az anyagi világban, ahol az élőlények a saját önző vágyaik kielégítése érdekében tartózkodnak? Olyan tetteket kell véghez vinniük, amelyek nem ellenkeznek az Ő törvényeivel, és még a céljuk is tudatosan az, hogy Isten elégedett és boldog legyen. Ehhez az embernek át kell alakítania a gondolkodását és az életét: az énközpontú létről áttérnie egy olyan életmódra, amelyben nem a saját szeszélyei, hanem Isten törvényei szerint cselekszik.²¹ Odaadó szolgálattá azonban törvénytisztelő életvezetése is csak akkor lesz, ha nem az Istentől cserébe kapott anyagi jutalom érdekében vagy a következményektől való félelem miatt tesz így, hanem tisztán azért, hogy Isten elégedett és boldog legyen.

A lelki egyenlőség

A hinduizmus vallásaira lelki egyenlőség jellemző: lelki természetük szerint nincsen különbség az élőlények között, hiszen valamennyien Isten szerves részei, belőle származnak, és egyenlő jogú gyermekei. De anyagi testük alapján különböznek: emberek, állatok vagy növények, amely alakjukat az előző életeik tetteinek a minősége határozza meg. A növényi és állati fajokban az élőlények lelki fejlődése folyamatos, és végül elérhetik az emberi létformát, amelyben mindig meglévő szabad akaratukkal élni is tudnak. Ám ha emberként nem

21 Az emberi élet védikus törvényeiről (*dharmasásztra*) és a tanulmány további kérdésköreiről bővebben lásd: BANYÁR Magdolna (MAHÁRÁNÍ Dévi Dászi): *A hinduizmus társadalomfilozófiája. Varnásráma-dharma* (Jegyzet). Budapest, Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, 2024.

viselkednek megfelelően, akkor visszaeshetnek állati vagy növényi életformába, és megint el kell kezdeniük járni a fölfelé vivő utat. Ezt az életek sorozatán át tartó utazást nevezik létforgatagnak, amelyet az élőlények végső soron a saját szabad akaratukból hozott döntéseiken keresztül irányítanak.

A karma és a szabad akarat

A hindu vallásokban azon értelemben létezik a determinizmus, hogy a *karma* – az előző életek tettei – meghatározzák a jelen élet anyagi körülményeit (például a születési családot, az egyéni képességeket, a sorslehetőségeket). E kereteken belül az emberek szabadon dönthetnek a saját cselekedeteikről, még ha legtöbbször úgy látszik is, hogy egyáltalán nincs mozgásterük. Legalább két lehetőségük azonban csaknem mindig van: vagy megtesznek valamit, vagy nem. *Karma* és szabad akarat együtt létezik tehát.

Az emberi létforma jelentősége

Az emberi létforma különlegesen értékes, mert az ember magas szinten tudatos, fel tudja fogni mindazt, ami körülveszi, el tud rajta gondolkodni, tapasztalatokat szerez, és képes általánosítani, tanulni, okulni, majd ezeknek megfelelően szabad akaratával élve dönteni, és megváltoztatni az életét. Az állati és az alacsonyabb létformákban ez nem lehetséges. Az ő fejlődésük az emberi születésig automatikus, míg az embereknek lehetőségük van arra, hogy a döntéseiken keresztül irányítsák a sorsukat.

Az emberi társadalom rendszere

Isten nem hagyja bizonytalanságban az embereket afelől, hogy milyen viselkedést vár el tőlük, amellyel elégedetté lehet tenni Őt. Az emberi élet védikus törvénykönyveiben lefektetett szabályok (*dharmasásztra*) egy olyan összetett társadalmi rendszert (*varnásráma*) építenek fel az emberek számára, amelyben mindenki tisztel és szolgál másokat, és többé-kevésbé a lelki fejlődés érdekében tevékenykedik. E társadalom tehát a tiszteleten, a kötelességteljesítésen és az áldozathozatal képességén alapszik. A *varnásráma* szabályai szerint élő emberek könnyen kifejleszthetik magukban az Isten iránti szeretetet is, amelyhez nélkülözhetetlen a szolgáló lelkület.

Az istenszeretet kifejlődése

Az istenszeretet fokozatosan fejlődik ki az emberben: az első szinten jámbor, végrehajtja a kötelességeit, tiszteli Istent és a többi embert, amivel elégedetté teszi az Urat. De szüksége van a közvetlen kapcsolatra is Krisnával, hiszen a lelki világban mindenki személyes viszonyban van Vele. Hogyan tudja ezt az ember kialakítani? Az odaadó szolgálat tettei révén: például azzal, hogy imádkozik személyesen Hozzá; elmélkedik a külséjén, a tulajdonságain és a kedvteléseiben, ahogy azok a szentírásokban le vannak írva; éneklé szent neveit, ami a krisnások legfőbb vallásgyakorlata.²² Ily módon az ember képes lesz állandóan Istenre,

22 „Hallani és énekelni az Úr Visnu transzcendentális szent nevééről, alakjáról, jellemzőiről, személyes tulajdonságairól és kedvteléseiről, emlékezni rájuk, szolgálni az Úr lótusz lábát, tisztelettel imádni az Urat a tizenhatféle kellekkel, imákat mondani az Úrhoz, a szolgálójává válni, a legjobb barátunknak tekinteni Őt és

Krisnára emlékezni. Mert valójában az összes védikus szabálynak az a végső értelme, hogy az ember mindig emlékezni tudjon Krisnára, és soha ne felejtse el Őt.²³ A vallásgyakorlatnak az a lényege, hogy ezt az állapotot elérje, mert akkor vissza tud menni Hozzá a lelki világba.

Ég, Föld, ember

Ég és Föld

A védikus világszemlélet rendkívül árnyalt képet ad az anyagi világról, a természet szerepéről, az Ég, a Föld és az ember hármáról.²⁴ Az anyagi világ végtelen, és végtelen számú univerzum létezik benne. De minden egyes univerzum is végtelen nagyságú. Ugyanakkor az anyagi világ a végtelen számú univerzumával még mindig csak egynegyede az egész teremtésnek, merthogy a lelki világ háromnegyed részt foglal el.

---

mindenünket átadni Neki (más szóval, szolgálni Őt a testünkkel, az elménkkel és a szavainkkal) – e kilenc folyamat tiszta odaadó szolgálatnak számít. Aki az életét annak szenteli, hogy e kilenc folyamaton keresztül Krisnát szolgálja, azt a legműveltebbnek kell tekinteni, mert tökéletes tudásra tett szert.” (*Srímád-Bhágavatam* 7.5.23–24. A *Srímád Bhágavatam* egyike a tizennyolc fő *puránának*, mind közül a legnépszerűbb.)

23 „Krisna az Úr Visnu eredete. Mindig emlékeznünk kell Rá, és sohasem szabad elfelejtenünk Őt. A *sásztrákban* említett valamennyi szabálynak és tiltásnak e két elvet kell szolgálnia.” (A *Padma Puránából* idézi: *Csaitanja-csaritámrita*, Madhja-lílá, 22.113. A *Padma Purána* szintén a fő *puránák* egyike.)

24 TÓTH Zoltán (SACSÍSZÚTA dásza): *Védikus világkép* (Oktatási segédanyag). Budapest, Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, 2010.

Az univerzumok Mahá-Visnu, az első *purusa-avatára*²⁵ kilégzésekor, az Ő pórusaiból áramlanak ki mint „aranymagok”, megszámlálhatatlan mennyiségben. A mi világegyetemünkben tizennégy bolygórendszer van, amely két fő részre oszlik: felső (ez feleltethető meg az Égnek) és alsó bolygórendszerre. Középen – amit középső bolygórendszernek is neveznek – található a földszerű bolygók, amilyenek mi is élünk. A felső bolygókon sokkal nagyobb az élvezet, mint a szenvedés, a középső, földszerű bolygórendszerekben azonban a kettő aránya kiegyensúlyozott. Itt lehet jó és rossz *karmát* szerezni: vagyis az ember itt tevékenykedhet, érvényesítve a szabad akaratát, és az itt átélt szenvedések adják az igazi hajtóerőt ahhoz, hogy visszamenjen Istenhez. A felső bolygókon lakók jól érzik magukat, elégedettek a helyzetükkel, ezért nem igazán foglalkoznak azzal, hogy visszatérjenek Istenhez. A felső bolygók inkább arra valóak, hogy ha az ember a földszerű bolygókon jó *karmát* szerzett, akkor utána ezeken juthat különféle élvezetekhez. Az alsó bolygókon nem süt a nap, és a tudatlanság kötőereje²⁶ uralkodik.

A földi élet emberi testben tehát még a világegyetemen belül is különleges lehetőséget biztosít arra, hogy az élőlény elérje az élet célját, és visszamenjen Istenhez az örök boldogsággal és tudással teli lelki világba.

---

25 Krisna az anyagi világ megteremtését három *purusa-avatára* kiterjedése formájában hajtja végre, amelyek: Káranódakasáji Visnu (más néven: Mahá-Visnu), Garbhódakasáji Visnu és Ksíródakasáji Visnu (más néven: Paramátmá).

26 A három *guna* (kötőerő) – a *szattva* (jószág), a *radzsasz* (szenvedély), valamint a *tamasz* (tudatlanság) – áthatja az anyagi létezés minden aspektusát, és minden anyagi megnyilvánulás jellemezhető e minőségek valamilyen kombinációjával. Befolyásolják az ember minden gondolatát, szavát és tettét, így életmódját is.

Az ember, az Égen és a Földön túl

Vaisnava perspektívából szemlélve az emberek alapvetően kétféleképpen viszonyulnak az anyagi világhoz. Vannak, akik azt gondolják, hogy ők a világ közepe, és szinte kizárólag a saját boldogságukon munkálkodnak. Mondhatjuk, hogy ők még nem ébredtek fel. Akik viszont már felébredtek, azok belátták, hogy az anyagi világban nem létezik tartós boldogság, ezért keresik az azon túlmutató, isteni értelmet. E kétféle ember különböző módon viszonyul a természethez is.

Az első fajta, még alvó ember hajlamos arra, hogy kihasználja a természetet és a többi embert a saját érzékielégítése érdekében. Állatokat öl, hogy megegye őket, pedig ők ugyanúgy lélekkel rendelkező élőlények, mint az emberek, és senkinek nincs joga ölni pusztán az érzékielégítés kedvéért.

A természet kihasználása kapcsán felmerül a környezetvédelem kérdése is. A világban sok tekintetben megnyilvánuló hanyatlásnak az igazi oka a védikus szentírások szerint a vallások, a vallásosság hanyatlása. Ebből következik ugyanis minden más, többek között a természet ember általi végletes kihasználása is.

A másik fajta ember, aki már felébredt, és szeretné megtapasztalni az isteni értelmet, nem bántja szükségtelenül a többi élőlényt, nem fogyaszt többet a feltétlenül szükségesnél, hiszen elfogadja az elvet, amelyet az *Ísópanisad* így fogalmaz meg: „A világegyetemen belül az Úr irányít minden élő és élettelen, és minden az Övé. Az embernek ezért csupán azt szabad elfogadnia, amire szüksége van, és ami őt illeti meg. Minden mástól tartózkodnia kell, jól tudván, hogy az

kihez tartozik.”²⁷ Isten mindenkinek ad annyit a javaiból, amennyivel nyugodtan meg tud élni és gyakorolni tudja a vallását. Ezekhez pedig nincs szüksége rengeteg ruhára és cipőre, palotára vagy luxusautóra. Minél szerényebben él az ember, minél kevésbé adja át magát a fogyasztói kultúrának, annál kedvezőbb körülményeket biztosít a saját lelki fejlődéséhez, még akkor is, ha nem ez a tudatos célja. Ha azonban az anyagi érzékielégítést tekinti az élet céljának és értelmének, akkor komoly lemondásként éli meg annak bármilyen csekély korlátozását.

Ha az ember vissza akar térni a lelki világba, nemcsak a fölösleges fogyasztásról kell lemondania, hanem végül az egész anyagi világról. Mert amíg anyagi dolgokhoz vonzódik és ragaszkodik, addig itt marad az anyagi világban. A lelki gyakorlók akkor képesek a leggyorsabban és legteljesebben lemondani az anyagi világ csábításairól, akkor érik el a legnagyobb sikert, ha teljesítik Krisna leglényegesebb parancsait: „Add föl a vallás minden változatát, és hódolj meg egyedül Előttém! Én megszabadítalak minden bűnös visszahatástól, ne félj!”²⁸, és „Aki e legnagyobb titkot a bhaktáknak elmagyarázza, az kétségtelenül eljut a tiszta odaadó szolgálathoz, és végül visszatér Hozzá. Nincs és nem is lesz soha nála kedvesebb szolgám e világon.”²⁹ Az a lelki gyakorló tehát, aki igazán kedvessé akarja tenni magát Krisna számára, azon

27 *Ísópanisad*, 1. mantra (A. C. BHAKTIVEDANTA, Swami: *Sri Ísópanisad*. The Bhaktivedanta Book Trust, 2002).

28 Az anyagi eredményeket ígérő és az anyagi célok elérése érdekében végzett vallásos tettekről beszél itt Krisna, mint amelyekről le kell mondani. *Bhagavad-gítá* 18.66.

29 *Bhagavad-gítá* 18.68–69.

munkálkodik, hogy mindenki fölébredjen és visszatérjen Isten országába, eredeti otthonába, ahol „minden szó egy dal, minden lépés egy tánc”.³⁰

Amit tehetünk az evilágban

Az eddig elmondottak a *gaudija-vaisnava ácsárják*, az anyagi világban megtapasztalható nehézségek radikális megoldásának filozófiai keretei. Ez a radikalizmus azon a végkövetkeztetésen alapul, hogy az anyagi világ megváltoztathatatlanul ideiglenes természete miatt még a lehető legjobb elrendezés mellett is elkerülhetetlen a szenvedés. Mert minden anyagi dolognak – például az élőlények testének – van kezdete és vége, így előbb-utóbb mindenki szembesül a dolgok és az élet végességéből eredő szenvedéssel, leginkább akkor, amikor meghal egy számára kedves élőlény. Valójában már a végesség létezésének a tudata is szinte lehetetlenné teszi a felhőtlen boldogságot, és jelentősen csorbíthatja az ember hitét az evilági boldogságra irányuló bármilyen erőfeszítés értelmében. A *gaudija-vaisnavák* számára pedig magától értetődő alapigazság, hogy a boldogság az élőlények, az emberek életcélja és természetes állapota.

A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, aki a *gaudija-vaisnavizmust* Krisna-tudat néven elterjesztette a nyugati világban, szintén e radikalizmus jegyében alapította meg és szervezte mozgalommá

30 *Brahma-sambhitā* 56. (BHAKTISIDDHANTA, Saraswati Goswami Thakura: *Śrī Brahma-sambhitā*. Bombay, The Bhaktivedanta Book Trust, 1985.

a Krisna-tudat Nemzetközi Közösségét (ISKCON) 1965–1977 között. Azonban már a hetvenes évek közepén világossá vált a számára, hogy az anyagi világ gyors elhagyására irányuló, radikális szemlélet- és életmódváltást igénylő vallásgyakorlati módszere egyre kevesebbeknek kínál azonnal követhető utat. Ezért a *varnásrama-dharmát* kezdte hangsúlyozni, ami már a széles társadalom számára is megoldást adhat. Hiszen a védikus szentírások szemléletes leírásai a *varnásrama* szerint szervezett társadalmak működéséről azt bizonyították számára, hogy nem törvényszerű az emberiségnek természeti, gazdasági, politikai és társadalmi válságok állandó fenyegetésében és megtapasztalásában élnie, mert: „Amikor a kormányt valóban *bráhmanák*, vagyis Isten-tudatos emberek vezetik, akkor az emberek valóban boldogok lehetnek.”³¹

A *varnásrama* (ami nem azonos a kasztrendszerrel³²) az egész társadalmat harmonikusan együttműködő rendszerré formálja egy közös, Isten-tudatos értékrendszer alapján, amelyben mindenki megtalálja a számára leginkább megfelelő helyzetet és szerepet, amelyet tartósan sikeresen, ezért elégedetten el tud látni. A *varnásrama* nem csupán kényelmes anyagi körülményeket biztosít tagjainak, hanem szabadidőt és képzést is az életkorukhoz illő lelki gyakorlatokhoz, amelyekkel közelebb kerülhetnek az élet végső céljához.

Nyilvánvaló volt azonban, hogy az ősi védikus szentírásoknak a hagyományos – a nagyipari tömegtermelést még nem ismerő

31 *Srīmad-Bhāgavatam* 9.15.15. vers magyarázata.

32 A témáról bővebben lásd: BANYÁR Magdolna (MAHÁRÁNÍ Dévi Dászi): *Krisna társadalma. Varnásrama-könyvtár, Első kötet*. Lál Kiadó, 2021.

– életmódon alapuló *varnásrama* társadalmi leírásai ma már nem adnak részleteiben is másolható mintát. Mert bár a *varnásrama* alapelvei minden korban ugyanazok, de a tényleges működést, a „részletszabályokat” mindig az adott kor jellegzetességeihez kell igazítani. Ez lett volna Bhaktivedanta Swami nyugati missziójának második szakasza, amire azonban már nem jutott életideje, így a tanítványaira hagyta. Magyarországi követői pedig komolyan veszik ezt a rendkívüli feladatot, amelynek a somogyvámosi ökofalu, Krisna-völgy a legfőbb „kísérleti terepe”.³³ Az a „referenciakeret” pedig, amely a külső társadalom számára is értelmezhetővé, elfogadhatóvá, majd adaptálhatóvá teheti ezeket a törekvéseket, a fenntarthatóság fogalmán alapul.

A szakemberek a fenntarthatóság három területét vagy elemét különböztetik meg: ezek a természet, a társadalom és a gazdaság. Ma már azonban egyre többen állítják, hogy van egy negyedik elem is, a világnézet.³⁴ Sőt, ez a legfontosabb a négy közül, mert meghatározza azt, ahogy a másik háromról gondolkodunk. Bhaktivedanta Swami már ötven évvel ezelőtt ezt hangoztatta, amikor kijelentette, hogy a közös értékrendszer megléte – amely közmegegyezést teremt az élet értelméről és céljáról – a sikeres, elégedett és stabil társadalom alapja.³⁵ Stabil értékrend pedig csak szilárd és megcáfolhatatlan tudásra épülhet fel. Ember által „kitalált” tudás azonban nem lehet megcáfolhatatlanul

33 Bővebben lásd: KUN András: *Beszélgetések az önellátásról – A biogazdálkodás és az ökológikus életmód alapjai 1-2-3.* Öko-völgy Alapítvány, 2012–2014–2017.

34 <https://okovolgy.hu/konferencia/>

35 A. C. BHAKTIVEDANTA, Swami Pranupāda: *Az önmegvalósítás tudománya.* The Bhaktivedanta Book Trust, 1990, 214–221.

szilárd, hiszen az anyagi érzékeken alapul, amelyeket mindig jellemez a négyféle hiba.³⁶ A közös értékrendet megalapozni képes tudásnak így transzcendentális forrásból, Istentől kell származnia, az Általa ki nyilatkoztatott szentírásokból. Az embernek pedig, akit Isten a „saját képére és hasonlatosságára teremtett”, nyilvánvalóan kötelessége az Isten által nagylelkűen a rendelkezésére bocsátott természet, élőlények és anyagi javak rendeltetésszerű és felelősségteljes használata és megóvása. Így végül mind a radikális, mind a „kíméletes” módszerrel ugyanoda lyukadunk ki.

36 „Egy materialista ember (1) biztos, hogy hibákat követ el, (2) számtalan illúzió hatása alatt áll, (3) hajlamos arra, hogy másokat becsapjon, és (4) tökéletlen érzékei korlátokhoz kötik. Akire e négy hiányosság jellemző, az nem adhat tökéletes felvilágosítást a mindent átfogó tudásról.” (*Bhagavad-gítá*, Előszó.)